

Centralskyrkan för S. A. F.

Stockholm.

Härmed översänder jag några
upptecknade minnen från min
tjänstetid som småskollärarinna
jämfte mitt foto.

Västerlanda d. 11 april 1942

Hilma Johansson

Till

Sveriges allm. folkskoll. förenings centralstyrelse!

När uppropet om insändaude av skolminnen kom i mina händer, böjades en melodiljuda i mitt inre, och texten till densamma förmodade sig så: "Jag har bott i ett skolkvar i hela mitt liv och sett skolklasser komma och gå."

Jag vill då först skriva ner några minnen från min fars, folkskollärare Erik Erikssons verksamhet som lärare i Åkerlänna skola i Bältinge förs. av Upps. län, och även något från mina egna lärarminnen.

Min far föddes i Skutunge förs. 1838, där fadern var bonde. När han böjades sin skolgång, fanns där vid kyrkan en, efter dåtida förhållanden, väl ordnad folkskola, vars lärare hette Damström. Som min far ansågs

vara väl begärad och flitig, fick han efter genomgången folkskola privat undervisning av dåvarande kyrkoherden i församlingen, Ledenwale, som förut varit s. k. skolmäst i Stockholm, och som därför ägde pedagogisk erfarenhet och kunde ge sin intresserade elev goda kunskaper för sitt blivande kall.

Nu var tiden inne för tillämpningen ^{av lagen} om minst en skola i varje socken. En sådan fanns ju vid kyrkan, men som socknen var vidsträckt, bestöts det, att ännu en skola skulle inrättas.

År 1854 hyrdes därför en "undersluga" i en bondgård, Åskenbäck, där blev min far, som då var 16 år, anställd som lärare. En del elever voro jämnåriga eller till och med äldre än läraren.

Allt var naturligtvis mycket primitivt, men på lärarens initiativ och plikethet att göra det bästa av dessa enkla förhållanden, var ej att tvivla. Han levde mest på matsäck, och varje lördag gick han den mer än milslånga vägen till sitt hem i Skuttlingsby för att få en ny sådan. Den skulle sedan räcka för påföljande vecka. Jag minns hur far berättade om de tjocka pannkakor av ärtmjöl, hans mor lagat. För varje dag som gick, blev de alltmer hårda och styva. Som omväxling i kosten, fick han ibland få fulla med kalvost, många gånger i så stor mängd, att han ej visste hur han skulle hinna med alltsammans innan det blev förstört av mögel.

Befolkningen visade stor vänlighet mot sin unge lärare. Under ferierna arbetade han på sin fars gård och hjälpte även till på åker och äng hos bonden, där skolan var inlyst.

Far berättade ofta och gärna om gamla tider, men jag har ej något minne av hur undervisningen tillgick eller vilka hjälpmedel som fanns att tillgå i hans första skola.

Emellertid ökades barnantalet, lokalen blev för liten, och på byggde Skutunge och Bålinge församlingar gemensamt ett skolhus vid Åkerlännan, vilket invigdes 1866. Enligt nutida förhållanden var det ej någon storartad byggnad, men för läraren var utbytet mot den tränga "anderstugan" något underbart. När hans egna barn blivit vuxna, kunde de vid något tillfälle säga: "Vad här är trångt!" Då blev far sträng i tonen och yttrade: "Här är bra."

Skolhuset inrymde, förutom en mycket stor skolasal, lärarens bostad om ett rum och kök på nedre botten samt ett vindskum. Till bostaden och skolsalen hörde en gemensam liten förstuga samt en enkel veranda. Till skolan hörde ett område på omkring ett tunnland. Där fick läraren och hans hustru arbeta både sent och tillida för att förvandla den oöppodlade marken till potatisland och trädgårdarängar. Där planterades äppelträd och

bärbuskar och med tiden blev det en vacker oas, om-
hägnad av en gräsgårdsgård. Där fick ej ogräs slå
rot, därför sörjde far. Sin trädgårdstämpa älskade
han och fann det godt att vara där. Under vårens tid
hörd man spaden slå mot stenarna nästan samtidigt
som fågelsången började. Trädgården gav också ett
godt tillskott in natura till den lilla penninglönen,
och fyllde, oss ovetande, vårt vitaminbehov, för att
tala med den moderna tidens näringsfysiologer.

Nu skolan byggdes stor, var välbehövligt. Det
fanns tider då där undervisades omkring 100 barn.

Varannandagsläsning var därför nödvändig.
På måndagarna voro dock alla barn närvarande.
Jag minns, hur vi då under skrivtimmarna ställde
den ena långbänken på den andra, och där fingo
en del barn stående sköta sin skrivning. Och
så trångt vi alltid putto i våra bänkar!

Innan jag försöker skildra skolarbetet, vill jag
först nämna, att min far genom stark påtryckning
från präster och inspektörer slutligen lät sig över-
talas att resa in till seminariet i Uppsala och där
åhöra undervisningen någon vecka och själv hålla
lektioner, varför han då, 1882, blev examinerad folk-
skollärare. Min far talade ofta om dessa präster
och inspektörer, och hade dem alla i tacksamt
minne. Bland inspektörer på hans tid må näm-
nas rektorerna Norlin, Bergendahl, Dahlgren och Viotti

samt doktor Laurell. Ena prästmän hade under hans tid varit ordf. i skoleiädet i de båda församlingar, skolan tillhörde.

Ur minnenas förnad vill jag söka framkalla bilden ur livet i denna skola. När nya barn inskrevos, var det en del som kunde läsa något, andra där emot kände ej igen bokstäverna. Första tiden delades de därför upp i två klasser, en nollklass och en första klass. Då måste naturligtvis en monitor läsa med dem, antingen på tabeller, då deingo läsa i kors, som det hette, eller också i A.B.C.-boken. De två övriga klasserna måste ju läraren ta hand om.

När hans egna barn kunde läsa,ingo de börja tjänstgöras i skolan. Jag var nog endast i fåveäliden då jag fick läsa med nollklassen. Jag hade låt mig läsa då jag var 4 år. Det var ej alltid så poligt och lönen ej heller så stor, 2 öre i timmen, som noggrant bokfördes. När någon tid gäll, kunde nybörjarna hjälpsamt följäs åt i samma klass.

Då som nu, fanns det barn som vor mer eller mindre obildbara. Dessa sändes ofta in i köket till min mor som skulle försöka bibunga dem läsferdighet. Nu ha flera egna barn, inackorderingar, ko och gris och sköta och desutom ha några hjälpklassbarn i köket då och då, det låter otroligt, men det var så. Under ärens lopp var det barn från andra delar av församlingen, som bodde hos oss. En del hade

för lång skolväg, och så hade far fått det vitsordet om sig, att han kunde nå ett resultat även där det såg omöjligt ut.

Hans bästa ämnen, enligt min uppfattning, var kinstendom och matematik. Han förberedde sig mycket noga och skrev ofta sina lektioner, dock ej under de senare åren. Vi räknade i Kystströms Räknelära, och många kommo mycket långt i räkning. Undervisningen blev nog mycket individuell. De mest begåvade fingo fortsätta i sina böcker, oarsu om klassen i sin helhet var med. Det var inte så noga med att följa en bestämd kurs. Ofta räknade vi gemensamt på svarta tavlan. Huvudräkning var ett omhuldat ämne, och far hade en obestriktlig förmåga att hitta på intressanta exempel. De lägre klasserna räknade på griffeltavlor, vilka sedan byttes kamratvis emellan när talen skulle sägas upp, för att undvika fusk. Likaså när vi skrev räktskrivning på tavla. Uppsatserna skrevs i böcker, och ämnena för desamma utgjordes ofta av brev och affärshandlingar av olika slag, såsom fullmakter, betyg, kvitton m.m.

Avskrivning skrevs mestadels efter Folkskolans läsebok, Berlins Naturlära eller Psalmboken. Vi fingo även skina av ur böcker, som fanns i det lilla Folkbiblioteket, inrymt i vår skolsal, och som far skötte om. Som en parentes vill jag omnämna dess tillkomst.

Böckerna voro gåvor av Professorerna E. och A. Edman vilka tillbringade åtskilliga sommar i denna bygd. De intresserade sig mycket för skola och folkrupplysning.

I leikhviteket fanns många delar av häsoning för folket, Tegnér's och Runebergs skrifter samt böcker av allmännyttigt innehåll. Skönlitteraturen intog en blygsam plats i boksamlingen.

Skirvböckerna, som användes, förfärdigades under många år av läraren. Stora pappersark veks ihop till en bok som sedan syddes samman. Ett grövre papper utgjorde pärm. Så småningom infördes dock vanliga skirvböcker.

Till examen fingo vi skriva prydliga examenssidor, som de kallades, med storstil, mellanstil och finstil. Det var en oerhörd viktig dag då detta skulle ske. En psalmvers skrevs med finstil. De oftast förekommande voro: "O Gud, som ej de spådas röst föraktar" eller "I blomman av min ungdoms dagar". Den avgående klassen skrev alltid: "Min vär har flytt, min barndom är förhuden o. s. v."

Examen var ett kapitel för sig, till vilket jag senare återkommer.

Så var det sången i skolan. Far sjöng gärna, isynnerhet psalmer. För min skoltid hade det sjungits treotåmmigt. De olika stämmorna ledades av psalmodikon, som spelades av någon kunnig elev. Det sådes ha varit en mycket vacker körsång.

När jag kom i skolan, användes också psalmboken, men då sjöngs endast unisont. Så köpte far orgel, naturligtvis för egna medel, som sedan användes vid sängbetitioner.

Far berättade, att de också haft någon slags exercis och därvid använt trägevär, men det var långt före min tid. Den första undervisningsmateriel han erhöll till sin skola, var, underligt nog, en jordgrot.

Så måste jag berätta om en examen i Åkerlänna skola, en sommarexamen. En tid hölls ju sådana tre gånger om året. Den dagen står för mig som något obeskrivligt stämningsfullt och högtidligt. Dagen före skulle skolan klädas, och där kommo barnen med stora lövbägar och kronor, bundna av blåklint med instuckna pioner och kejsarkronor. Dessa sattes upp vid grinden, vid verandan och även inne i skolhallen. Det förundrar mig att vi inte svimmade av värmen och den starka doften av löv och blommor. Vi voro då ett mindre känsligt släkte, utan pjunk.

Far gick där högtidlig och ordnande. Så separerades sängerna för morgondagen och många förmåningens ord föllo, särskilt riktade till dem, som skulle avgå från skolan. Men dagens handling voro inte slut den barnen gäto. Då kommo "moror" från granngårdarna för att besöka den smyckade skolan. De förde också med sig en del

goda gåvor till läraren, smör, ägg, kött, mjölk m. m. Alla skulle naturligtvis bjudas på kaffe. Så blev det kväll även den dagen, och vi gingo till vila. Men från skolsalen hördes ännu länge fars steg, där han gick fram och tillbaka, tänkande över morgondagens lektioner.

Så var den stora dagen inne och där sötto vi, nära hundraåttio barn, inpackade i våra bänkar. Småbarnen sötto på långbänkar framför katedern, på långsidornas bänkar fullt med åhörare och ändå ut i förstugan och på gården. Så kom prästen, och allt gick traditionsenligt och riktigt till med många och långa lektioner. Så hölls tal och betyggen delades ut, och de, som varit särskilt duktiga fick 50 öre i premier. En stor slant på den tiden.

Mor hade under tiden haft annat att göra än höra på examen. Alla besökare skulle bjudas på kaffe, och hur det gick till i trängseln, förstår jag ej nu.

Vi nutids människor ha andra krav på utrymme och förlägnad.

Jag vill att jag kunnat meddela något av den stämning av högtid och allvar som präglade en examen i Åkerlänna skola i slutet av förra seklet.

Hur kunde en människas krafter räcka till för ett så mångsidigt arbete, som min fars! Till långt in på nätterna satte han vid sina skrivbänkar och annat skrivarbete. Han var så god som hela traktens lagkass. Han gjorde bouppteck-

mingar, brandförsäkringar, testamenten, köpekontrakt och
allt sådant. När skolan i 4 tiden eller senare på da-
gen var slut, tog han sina skrivelser och gick långa vä-
gar för att utföra sina uppdrag. Därigenom blev det
en tillökning i kassan med en öfving eller så. Att
det var ej stort. I detta sammanhang tänker jag på,
att jag aldrig hörde talas om att far saknade pengar.
Många kommo också för att låna småsummor av honom.

Ofta kommo människor till honom med sina olika
slags bekymmer, som arhantlades inför, för oss, stäng-
da dörrar. Människor, som ville tala om andliga
frågor, mödrar, som ville ha brev skrifna till sina
bortovarsande barn, för alla hade han tid, utan bråk.
Var någon i bygden sängliggande sjuk, hade han
ofta årendet dit. På alla talas skulle han sjunga
till och från bordet och hålla tal, såvida ej prästen
var närvarande.

Under flera år hade han hand om en av sock-
nens kassar och skulle då, bland annat, mottaga
och fördela den spannmål och andra livsmedel
till socknens fattiga, som det brukades på den tiden.
Skolbarnsbespisning förekom även, om det kan kallas
så. Varje middagsrast fingo barn från mindre
bemedlade hem en halv sill och en kaka spisbröd.
Detta förvarades på vinden. Brödet bakades under
många år i lärarens kök och av hans hustru. Under
senare år utbyttes sillen mot margarin. All ved,

som åtgick till skolsalens uppvärmning, sågades och högs av läraren, utan ersättning.

När jag en gång talade om far med en bonde, som varit en av hans förste elever och nu var en äldre man, yttrade han: "När skolmästaren dör, då är far vänn." (vär)
Ett vackert eftermål.

Som han blev ord. lärare först efter många års tjänstgöring, måste han stå kvar i arbetet långt över den vanliga ^{tid} för att erhålla full pension. Men skolan var för honom ingen börd, det var hans största glädje. Frivilligheten gjorde sig dock gällande de sista åren. Uppbrättet från skolan, till den bostad nära Bålinge kyrka, som han för sina hopparade medel inköpt, var nog mycket påkostadt. Han hade då tjänstgjort i 54 år. Vid inflyttningen i det nya hemmet, kommo en del sockenbor, jämte församlingens präst och tackade honom för hans långa och trogna tjänst samt överlämnade en hedersgåva, till vilken många sockenbor bidragit. Ofta fick han mottaga besök av forna skolbarn och andra vänner, vilket beredde honom stor glädje. Far uppnådde hög ålder, 83 år, med god hälsa och väl bevarade själsförmögenheter. Varje söndag gick han till kyrkan. En söndag i advent, 1921, jordfästes han på Bålinge kyrkogård, under stor tillströmning av forna elever och andra sockenbor. Som avslutning på skildringen om en av

den gamla skolans män och hans gärning i det undanskymda, vill jag anförä följande ur ett brev till de anhöriga vid hans död, från den förut nämnde professorn Axel Erdman:

"Hans långa, gagnrika verksamhet såsom lärare skall sent glömmas i våra bygder där hans många lärjungar skola bevara hans bild i tacksam och vördsam hägkomst. Han gav dem icke blott kunskaper, utan verkade tillika sälligt uppfostrande genom sitt eget vackra föredöme av arbetsamhet, plikttrohet, ordning och med vänlighet förenat allvar."

Över hans liv och gärning skall stå som motto:
"För all tjäna."